

Foaisia

pentru

Minte, Anima si Literatura.

N°. 25.

Mercuri 4. Juliu

1862.

SAMUELIS KLEIN

HISTORIA DACO-ROMANORUM SIVE VALACHORUM.

Caput XVI.

Jesuitae consultant num Daco-Romani seu Valachi ad scholas Latinas admittendi sint. Imperator ad status Tranniae fulminatoriū Rescriptum mittit, quod resolutiones, et mandata regia non promulgent.

Haec faciebant Jesuitae ut ipsi Ecclesiae valachicae praesint, dominarique possint. Videbant enim quod inter Tranniae Valachos Graeci Ritus literati non sint, proinde volebant esse aliquem Eppum qui ritualia tractet, ordines conferat, jurisdictio vero et dispositio penes Jesuitas maneat, quae sede vacante in Rectorem collegii Jesuitarum Claudionopolitani ut tactum est post mortem Eppi L. Baronis Pataki, tota devolvatur. Caeterum, ut se Patronos promissionis Valachorum ostenderent, quo ipsos magis sibi subditos facerent, multa bona fecisse eos negari non potest, sed haec, ut dictum est, non propter amorem Valachorum, sed propter suum interesse. Habebant exempla capacitatis Valachorum in iis, qui ad Latinum Ritus, aut aliam religionem transiverant, qui in scientiis nemini secundi erant, idcirco volebant impedire ne Valachi ad latinas scholas admitterentur, inquietos, quod si Valachi latinis literis operam dederint, cum optimam habeant capacitatem et ingenium, docti facti si in schisma relabentur, nullis argumentis reduci poterunt ad unionem; semper enim sciens respondere, ac se suaque defendere; ideoque praestat eos in simplicitate manere. Ast quidam sed pauciores, mentis tamen seniores Jesuitae, senes Deum timentes hoc consilium sociorum suorum non approbarunt, sed rejecerunt inquietos: quod si docti, et eruditi fuerint

Valachi, facilius manebunt in unione, formalesque Catholici, non materiales erunt; nec enim, addebant, conforme charitati Christianae est eos in ruditate relinquare, sed excellere, et docere, aliaque similia. Tandem cum viderent etiam Caesarem proclivem omnino in Valachorum culturam et eruditionem, consilium hoc iniquum sociorum Jesu dissipatum mansit et inefficax, et Daco-Romani ad scholas Latinas admissi, studere coeperunt, progressum in dies majorem faciunt. Haec habeo a viro eximiae pietatis et doctrinae, qui Theologica studia Tyrnaviae in Hungaria apud Jesuitas absolverat, Gerontio Kotore ordinis S. Basilii Magni, qui dicebat, sibi hoc narratum fuisse a Jesuita aliquo sene, cujus nominis non amplius recorder, qui Jesuita affirmabat se praesentem in hoc consilio fuisse.

Interea status Transylvaniae tardabant resolutiones in favorem religionis Catholicae, tam Latini quam Graeci Ritus Unitorum publicare, donec novo fulminatorio, ut vocant mandato, Imperator denuo jussit publicare, mandatum vero hoc tale est:

Leopoldus etc. etc. Tametsi vobis sub seria animadversione nostra nisi alias exequendae benignae voluntatis nostrae sphaeram sceptrigeramque Regiae autoritatis altitudinem velitis experiri, in anno adhuc Dni 1700, die vero 40 mensis Aprilis non ita dudum transacto, praeterea commiseramus, et mandaveramus quatenus vos puncta in anno 1609 die vero 5. mensis Septembris, ad observandam parem inter quatuor receptas religiones libertatem et aequalitatem tendentia et collimantia per Nos benignissime resoluta, alia etiam in eodem mandato comprehensa ad amussim citra omnem tergiversationem et renitentiam, ut fideles subditos decet, observetis debitaque executioni mancipetis, ac per eos, quorum interest observari facere non intermittatis; Vos tamen manifesta ducti contumacia

in palpabile Regiae Nostrae Autoritatis vilipendium prostitutionemque Regiorum nostrorum Mandatorum, nec puncta in anno 1690 praecata, sed nec alias benignas resolutiones nostras in recentiori benigno mandato nostro fusius deductas et declaratas ad hodiernum usque diem debito fine terminastis, perque eos quibus intererat terminari curastis, taliterque vos inobedientes et negligentis reddere non formidastis. Quamobrem justissimum quidem esset adversus contemtores mandatorum nostrorum, strictiorem et acriorem procedendi modalitatem arripere, volentes tamen tam legis vigorem, quam sceptrigerae Regiae nostrae autoritatis altitudinem lenitate clementiae nostrae temperare, vobis adhuc semel et ex superabundanti firmiter praecipientes committimus et mandamus, quantum acceptis praesentibus nullo expectato ulteriori mandato Nostro, citra omnem moram et tergiversationem, ut fideles subditos decet, pro homagialis obligationis vestrae observantia, tum praefata puncta, cum vero alias resolutiones nostras in praementionatis benignissimis decretis nostris contentas et expressas executioni tradere modis omnibus debeatis et teneamini etc. etc.

Datum in civitate Nostra Vienna Austriae die 13. mensis Februarii, Anno Dni 1702, Regnorum Nostrorum Romani 44, Hungarici 47, Bohemici 46.

Leopoldus

Comes Samuel Kalnoki.

Ad mandatum Sae Caesae Regiaeque
Majestatis proprium
Joannes Fiath.

Caeterum Athanasium Eppum anno 1701 Vienna reducem Eppalibus indutum ornamentis in festivo Procerum, totiusque Synodi Ecclesiae Valachorum ac Symphonicorum Comitatu Albam-Juliam induxit Comes Stephanus Apor Regius in Trannia Thesaurarius, Valachorumque Eppum Caesaris nomine promulgavit. Subsistentiam in pecuniis ex aerario Regio trium milium Rhenensium florenorum habuit. Haec interim breviter ad aliquam saltem rei hujus notitiam sufficiant.

C a p u t XVII

Successio Epporum Valachorum in Trannia post unionem Fogarasiensium dictorum.

Eppus Joannes L. Baro Nemes de Patak.

Post obitum Archi-Eppi Athanasii Clerus Daco-Romanus institit Imperatori, ut secundum antiquum morem, et diploma Unionis sibi potestas fieret candi-

dandi personas pro Eppali dignitate. Convenerunt igitur post obtentam licentiam, et ob defectum subsectorum candidarunt duas duntaxat personas, quendam secularem Germanum natione, sed Valachicae linguae bene gnarum, utpote qui pro priori apud defunctum Athanasium secretarii munus gessit. Alteram personam Joannem Nemes de Patak, qui natus quidem erat Daco-Romanus, seu ut barbare dicam, Valachus, in ritu Graeco, ad Latinum ritum transierat, apud quos Parochum etiam alicubi in Hungariaefigisse dicitur. In hac electione dissensio magna facta est in clero; nam erant quidam, uti Dalyensis Archidiaconus aliique qui volebant, et conabantur Germanum illum secretarium Eppi defuncti habere Eppum, etiam post Patakii denominationem, et nolebant Patakium ut Eppum venerari, donec Rex sua autoritate eos, qui Joannem Nemes de Patak non volebant Eppum, terrefecit per arestum Dalyensis Archidiaconi tanquam factionis capitis, et sic tandem tumultus finis fuit omnesque Joannem Nemes pro suo Eppo venerati sunt.

Anno 1716 denominatus est in Eppum Joannes Nemes de Patak, consecratus in Croatia, titulo L. B. ab Imperatore ornatus. Iste primus agere coepit, ut relicta denominatione Episcopatus Albae-Juliae, novus Eppatus Valachorum in Trannia fundaretur, quod factum est, verum in denominatione ipsius non parum consultatum est, cujus dici oporteret, tandem convenerunt ut Fogarasiensis diceretur, alludentes ad Eppatum Milkoviensem, quas Milkoviensis Eppatus in Trannia circa Fogarasinum in peripheria illa alicubi fuisset, qui ut constat ex Historia et Cosmographicis descriptionibus, fuit in finibus Moldaviae penes fluvium Milkovo, a quo et civitas Milkovo suam accepit denominationem. Alia ratio quod Fogarasini fundatus sit Eppatus est, quia ibi multi sunt Boerones seu Nobiles Valachi, familiae antiquae, et celebres. Itaque Pataki imbutus Jesuitarum placitis, quod nempe Eppatus verus esse nequit, nisi a Romano pontifice canonisetur, ergo egit ut fundetur Valachorum in Trannia Eppatus. Placuit hoc et Sedi Romanae, et multis aliis ejusque consilium approbantibus Eppatus Fogarasiensis per Innocentium XI canonisatus est, sub invocatione S. Nicolai, relicta denominatione SS. Trinitatis, sic Archi-Eppatus Valachorum in Trannia per unionis amplexum promotus atque auctus est, ut ex Archi-Eppatu principalis Civitatis, fieret Eppatus alicujus oppidi. Melius profecto Pataki egisset, ut

Archi-Eppatus antiquissimus Albensis Valachorum in Trannia per Imperatorem ac sedem Romanam confirmaretur, quam alter Episcopatus novus Fogarasini, deleto priori Albensi fundaretur. Caeterum Natio Valachica universusque Clerus Eppatum suum hodieum non S. Nicolao, sed SS. Trinitati dedicatum agnoscit et tenet; Eppum vero Archi-Eppum nominant, quem admodum ab antiquo a Majoribus suis traditum habent. Hic notari operae pretium est, quod a quo tempore inceperunt esse Eppi et consistoriales, qui studia sua Theologica Romae audiverunt, antiqua Ecclesiae Graecae Orientalis disciplina apud Valachos in Trannia probe usitata vilesce coepit, et nec Latina nec Orientalis observatur, sed ex utraque quod cuique placet, id eligit, non magna Canonum, Conciliorum antiquorum, SS. Patrum, ab Ecclesia Graeca receptorum, in materia disciplinae et iurium ratio habetur, sed unice pontificum Romanorum oraculorum, et Canonistarum Italarum, vel potius Adulatorum curiae Romanae, respectus habetur, qui majorem auctoritatem quam veteres Ecclesiae Patres habent; coram Romanis enim Theologis, quid quid scriptor Antoine dicit, hoc plus ponderat quam S. Ecclesiae Doctor Basilius Magnus, cum omnibus suis Canonibus. Paucos admodum novi a praeejudiciis Romanensibus, qui studuerunt Romae, exemptos ac immunes, speramus tamen, tandem et eorum oculos aperiendos, ut veritatem valeant intueri. jam enim et vident ex recentioribus quidam.

Joannes de Patak relicto Latino Ritu, ad Graecum transivit, Eppusque Valachorum in Trannia primus factus est, scripsit Romam, ut Eppus esse possit quin professionem monasticam praemittat, unde responsum accepit, si exemplum tale in illa Dioecesi reperitur, quod fieri possit, si vero non, ne pusillanimes scandalisarentur, ipsumque non debite venerentur, professionem prius deponat et sic Eppus fiat, uti et factum est. Bona immobilia, pro foundatione Eppali, in Also-Szombathfalva et in dominio Szamosujvarensi ab Imperatore Carolo impetravit. Dicitur hominem fuisse hilarem et doctum. In ordinationibus sacerdotum dum axios pronuciare oportebat, solitum fuisse exclamare:anaxios. Anno 1725 non sine porrecti veneni suspicione, in potu, mortuus est, postquam multa praeclara egisset, fortiter resistendo insultibus adversariorum, qui lippientibus oculis unionem, ut projectum Nationis Daco-Romanae aspiciabant. Hujus Eppi unam Synodalem Constitutionem habemus de anno 1725, articulos quatuordecim continentem.

Post mortem Eppi Pataki Jesuitae totam Eppalem jurisdictionem sibi adrogarunt. Rector Collegii Jesuitici Claudiopolitani administrabat Dioecesim et Ecclesiam regebat; ad ordines commendabant, examinabant Jesuitae, denique pro lubitu Archidiaconos constituebat, et Parochos aliosque Ecclesiae ministros, et jurisdictionalia Rector Jesuitarum faciebat, a quo etiam unam Synodalem Constitutionem plures articulos continentem habemus. Hanc fecerat in Synodo Cleri, quam sub suo praesidio celebravit. (Va urmá.)

Asociatiunea agricola romana.

Asociatiunea! Eata unu cuventu nou, care se introduce de curendu in limb'a romana; eata unu cuventu mare, care a intratu si in industri'a cea mai intinsa a tierei nostre. Aparitiunea acestui cuventu in sfer'a economica, agricola si comerciala a Romaniei, este doved'a cea mai evidenta ca spiritulu de sciintia, de progresu, de libertate si de egalitate, care a creatu puternicile midiułoce de civilisatiune ale poporeloru moderne, a sositu in fine si in midiułoculu nostru.

Mai nainte de a aratá faptele noue, care se exprima prin cuventulu asociatiune, credemu ca nu amu face reu a aminti cet toriloru insemnarea unui altu cuventu, societatea, care ar' puté a se lua dreptu asociatiune, si care este cu totutu deosebitu de densulu.

Societatea este unu cuventu forte vechiu si de aceea si exprima faptele cele mai vechi.

A totu puterniculu n'a facutu pre omu cá se fia singuru si isolatu pre aceasta lume, pre aceasta vale a plangerei, cumu o numesce poporulu romanu in metaforiculu seu limbagiu. Candu Dumnedieu a datu omului o socie, atuncea cu aceast'a l'a facutu se pue basele cele eterne a le societatiei; ca-ci din doue trupuri s'au facutu numai unulu.

Societatea in miniatura, societatea redusa la cea mai primitiva si mai simpla expresiune, ca-ci alta mai mica unire de ganduri si de puteri, de simtimente si de vointia de catu aceea dintre doue individe nu póte se se cuprinde de mintea omenesca, este icon'a cea mai via de totu binele si de tota fericirea ce dobandesce omulu, candu se lasa a se povatiui de trebuinti'a sociabilitatiei, atatu de aduncu inradecinata in anim'a s'a, atatu de strinsu legata cu insusi natur'a esistintiei sale.

Natur'a omenésca silesce pe ómeni a se aduna mai anteu in societati mici de cate doua individe si a constitui famili'a. Familiile se aduna unele lenga altele, spre a se adjuta si a se apera, si cu aceast'a constitua o societate mai mare, care este comune, se aduna la unu locu si forméza o societate si mai mare, care este plas'a, ocolulu. Ocoléle unite alcatuescu districtulu. Mai multe districte compunu o provintia. Mai multe provintii facu o tíera; si tóte tierile alcatuescu lumea intréga.

Societatea dara léga ómenii din tóte tierile intr'unu scopu comunu.

Pretutindene in societatile cele mari, cá si in primitiv'a societate, celu mai slabu se supune celui mai tare, precumu si in familia femeia se supune barbatului; ear' batranulu cá unu patriarchu poruncesce celoru mai tineri. Aceasta stare de ascultare a celoru slabi la cei mai tari, de supunerea celoru mici la cei mai mari, este aceea care caracteriséza esentialmente societatea.

Asociatiunea, din contra, pre cei slabi intaresce, pre cei mici face mari. Adeverat'a si aievnic'a egalitate a venitu in lume prin asociatiune. Asociatiunea se guvernéza, nu dupre dreptulu celui mai antaiu nascutu, celui mai batranu, ci dupre meritu; in asociatiune dara avemu principiulu electiunei, care da dreptulu si puterea de a admininistrá interese comune in manele, nu a le celoru mai tari si mai mari, ci in a le celoru mai intiepti si mai capabili. Perfectiunea in societate se realiséza de asociatiune.

Cuventulu nou mare si frumosu de asociatiune esprima dar' óre-care fapte de unu ordinu mai inaltu de catu acele ce le amu cunoscutu si le amu aratatu prin euventulu societate. In asociatiunea este libertatea, egalitatea, meritul, electiunea, este dara in ea o stare de lucruri care relevéza pre omu in demnitatea lui, si'l face se se bucure si se se folosésca de óre care advantage, pre care nu le au pututu avé in reginulu trecut, in societate.

Societatea este faptulu lumei vechi, a spiritului ce au domnit in trecut. Asociatiunea este inse dreptulu si aspiratiunea lumei moderne si a spiritului de egalitate, care caracteriza veaculu in care traimu. „In asociatiune, dice d. Elias Regnault, tóte puterile se combina intr'o putere unica, radiile tuturoru inteligentiloru convergésa catra unu focu comunu. Nici o silintia nu este perduta, nici o lucrare nu este stérpa, totulu se tiene cá unu lantiu, totulu asculta

legiloru unei admirabile naturi, si in armonia se cuprinde rendóel'a, frumusetiea si puterea.“

Pentru aceste resóne teimeinice, asociatiunea a produsu in dilele nóstre faptele acele mari de care ne minunamu, faptele acele ce le vedemu, cumu dice si d. Baudillard, in intreprisele industriale si finantiare, ce au produsu canalurile, drumurile de feru, bancele, asigurantiele, si atatea alte puternice midiolóce de prosperitate publica, pe care nici odata nu le ar' fi pututu crea puterea individuala si izolata.

Astadi nu este nici o manifestatiune de óre-care insemnatare a activitatiei omenesci, care se nu purcéda din spiritulu acelu dadatoriu de viétia alu asociatiunei. Actiunea unui asemine principu modernu a adjunsu a fi simtita si in societatea nóstra. Multu tempu amu vediutu pre cei slabi, asociati fiindu, intrarinduse din carnea si grasimea nóstra a celoru izolati: si eata tocmai abia acumu unulu dintre noi se destepta, dete alarm'a, si ne aratá ca si noi putemu a ne pune in stare de a nu mai fi calcalati in picioré, nici esplótati de cei ce ne facusera se suferimu. Unu romanu astadi vine si ne dice: faceti si voi cá densii, asociative cá se ve bucurati voi singuri de rodulu osteneililoru vóstre.

Aceasta asociatiune romana este cea pre care unulu dintre noi, d. Trandafilu Jovara o binevestesce in midioloculu nostru. Gratie tenacitatiei inteligente si cuprinsa de foculu celu sacru alu binelui publicu, d. T. Jovara a trecut presté tóte greutatile si a isbutitu se faca a scapá ideea asociatiunei in tieran'a cea fertila a agriculturei si a comerциului nostru. Asociatiunea a intratu acumu intre arendasii nostri. Sieptedeci de mii de galbeni s'au si suscrisu numai pana acumu. D. T. Jovara a si facutu cerere guvernementului pentru a recunósce si a intari asociatiunea agricola romana.

Nu avemu cuvinte prin care se putemu aretá indestulu tóta bucuria ce simtimu vestindu cetitoriloru nostri infántiarea asociatiunei agricole romane de catra d. T. Jovara. Acestu inteligente si neobositu arendasiu, care intru sudórea fetiei sale a ajunsu a'si face din pamentu in cursu de 12 ani o avere destulu de considerabile, a simtitu tóte nevoiele si tóte suferintiele antreprenoriloru nostri celoru laboriosi si onesti. Observatiunile sale cele judecióse asupr'a practicei agricole din tíera si asupr'a relatiuniloru producatoriloru cu cumparatorii bucatelorú nóstre, l'au condusu la a cunósce adeveratele midiolóce de pro-

speritate a le antreprenoriloru industriei agricole, a le cultivatoriloru nostri. Agricultur'a noastră suferă de lipsa bratielor si de tóte vechile obiceiuri a le rutinei. Suferintiele sunt inaintea fie-caruia, si nime insolatu fiindu, nu este in stare a le alina si scapá de densele; dar' aceea ce nu póte face fie-care in deosebi, cu totii asociati fiindu la o lalta o potu face, fara cá se se stingínésca de la ocupatiunile lor si fara cá se pue in pericolu capitalele lor. Aceasta idea, pre catu de simpla pre atatu si de mantuitóre, este aceea cu acaruia realizare cauta a se ocupá asociatiunea agricola romana.

Lipsescu astadi arendasiloru nostri ómeni cu euoscintie practice, epistati capabili, argati iscusiti, ingrigitori de vite, destepti; fie-care arendasiu in parte nu este in stare a s'i crea, dar' cu totii uniti in asociatiunea agricola dobendescu aceea ce le lipsesce. Arendasii nostri au trebuintia de masini si instrumente agricole; fie-care imparte nu si le póte face, inse cu totii uniti in asociatiunea agricola romana creasa atelii, aducu masini, facu instrumente; si eata acea ce era cu neputintia arendasiloru aflanduse desbinati, devine cu putintia si cu cea mai mare inlesnire candu ei sunt asociati. In fine, arendasii izolati se strica unii pre altii la luarea mosieloru, si dese ori se intempla a fi bantuiti si de agentii naturei; inse asociati fiindu se adjuta unii pre altii, impartu intre densii folósele industriei lor, si candu ogórele unui sunt batute de piatra, mancate de locuste, s'au arse de seceta, atunci ogórele tuturoru celoru din asociatiune agricola romana vinu si ocupa pagubile unor'a dintr'insii. Acestea sunt folóse, care numai prin egalitate si armonia, se potu dobandi, si de aceea nu avemu indestule cuvinte cu care se laudamu initiativ'a ce a luatú infántiatorulu asociatiunei agricole in Romani'a.

Déca dela producerea agricola, daca dela inzeestrarea ei cu tóta puterea sciintiei si a solidaritatiei, ce le vedemu contienute in asociatiunea agricola romana, vomu trece la partea cea mai dificila a industriei agricole, la desfacerea si vinderea productelor cu pretiurile cele mai avantagióse, oh! acolo va se vedemu pre d. Jovara venindu cu institutiunea sa si satisfacundu in chipulu celu mai multiamitoriu un'a din trebuintiele noastre cele mai insemnate. Asociatiunea agricola romana vinde ea singura productele sale, puinduse de a dreptulu in comunicatiune cu casele de comertiu din Europ'a. Comisionulu, si

tóte pagubele ce suferu astadi arendasii romani, candu vinu cu productele la largu, incetéza de a mai bantui producerea generala a tieriei. Asociatiunea agricola romana nu are trebuintia de a trece pe sub furcile infpte in pamentulu nostru de catra intermediarii streini, ea se emancipéza de densii, si emancipanduse realizéza in folosulu seu castigurile acelea ce le iau astadi strainii. Aceasta mare folosintia nu póte veni de catu din unirea tuturoru arendasiloru intr'unu asemine mare scopu. Si eata asociatiunea agricola romana ii aduce pe toti la a se scapá de esploatiunea acelor ce speculéza cu munc'a lor.

Asociatiunea agricola romana merge si mai de parte. Afara de aceea ca ea face cultivatoriloru asociati servitiulu caselor de comertiu dirigitate acumu de staini, dar' cá se nulase pe straini a speculnici asupra nevoiei de bani, ce au arendasii candu se apropie plat'a castiguriloru, asociatiunea afectéza o parte din capitalulu seu intru avensarea fonduriloru de carea au trebuintia arendasii si prin acest'a a'i scapá de a nu'si vinde productele cu pretiuri scadiute, si de multe ori inadinsu scadiute de catra cei ce cata a specula cu densele.

Atatu in privirea vinderei productelor cu pretiurile cele mai avantagióse, catu si in privirea produceri lor intr'unu chipu de a miciorá celtuielele, de a imbunatati cualitatea si cuantitatea productelor, Asociatiunea agricola romana, avendu prevediute mesurile cele mai sigure, nu póte de catu se dee rezultate folositóre si asociatiloru si tieriei intregi. Aceasta ne face a crede, ca si particularii si statulu se voru grabi a da asociatiunei tóta increderea si tóta protegerea de care are trebuintia pentru a se inradaciná in tíera, si pentru a puté lucrá cu totu sporiulu la imbunatatirea agriculturii si inflorirea comerului nostru.

Asociatiunea se constitua cu unu capitalulu de doue sute mii de galbuni, impartitu in 2000 de actiuni, de cate 100 galbuni fie-care. Drepturile si interesele actionariloru sunt garantate cu principiile de egalitate, de libertate, de electiune si de armonia, care sunt admise in tóta puterea lor. Vitiulu, reua credintia si abusu sunt urmarite de asociatiunea agricola romana cu o serveritate care se indreptatesce numai prin starea coruptiunei si prin fric'a ce acestea au turnatu cu profusiune in toti antreprenorii cei onesci. Acestia asocianduse acumu pe bazele moralei celei mai curate, voru servi si la moralisarea celoru

ce voru fi in relatiune cu asociatiunea. Din acestu punctu de vedere putem dice, ca d. T. Jovara a realisatu in asociatiunea agricola comuna nu numai satisfacerea intereselor materiale, dar' si acelor de unu ordinu mai inaltu.

(Tieranulu Rom.)

Cercetari asupra definitiunii economiei politice*)

de

C. S. Marcovicu.

Definitiunea este una din partile cele mai dificile ale metodului. — A defini va se dica, a arata genulu procsimpu si diferinti'a specifică; a deosebi acea ce trebe se fia cuprinsu, din ceea ce trebe eliminat. Definitiiile sunt eticetele ideiloru, si fia-care perfectiunare a semneloru gandirei, este o proba de unu progresu alu sciintiei in sa-si.

Puține sunt sciintiele, cari au pututu se determine, numai prin cate-va cuvinte, subiectulu unoru lungi discusiuni, aratandu genulu celu mai de aprópe si diferinti'a specifică, si se petruudia in in sa-si natura lucrului definitu, inlaturandu tóte accidentalitatiile si oprinduse, tiindu-se numai la caracterile cu adeveratu constitutive. Si erorile, disputele nu sunt, in cea mai mare parte, de catu efectele de confusi'a de idei, de eucivocuri, cu unu cuventu de vitióse definitii.

Candu obiectulu definitiei nu este o idea incidentală si accesoria, ci conceptulu fundamentalu, basa impregiurulu careia se invirtesce o sciintia intréga, atunci dificultatea este si mai mare. — In studiulu sciintieloru fisice, unde realitatea esterióra a obiectului ne silesce a ne radima, a ne intemeia necontentitu asupra lucruriloru, spiritului operandu asupra cuvinteloru si ideiloru, opera óre-cumu si asupra lucrului insusi. In sciintiele morale, din contra, unde obiectulu nu cade asupra simtiuriloru, acestu obiectu ne scapa lesne si suntemu espusi a opera asupra unoru idei fara modelu. Eata de unde provinu confusiu

*) Din analele statistice si economice ale anului 1861 ne luamu voia a reproduce acestu articulu scrisu despre economi'a politica cu atatu mai virtosu, ca trebe se afie si publiculu dincóce, cá ce idei si opiniuni se propaga in Principate cu privire la unele din cele mai mari reforme sociale, idei care se straplanta din Françi'a la Dunare prin tinerime si prin tóte acelea familii moldavo-romanesci, care 'si petreou o parte mare a vietii loru pe pamentu françescu.

Red.

si obscuritatea carii s'au imputatu sciintieloru morale, cá unu semnu, o proba a slabiciunei loru; dar' carii nu sunt in realitate de catu unu resultatu mincinosu alu naturei fenomeneloru ce acestea inbratisédi'a. Rostindu acelési cuvinte, credemu adesea a esprima acelési idei, cu tóte ca unii la o idea completa adauga cate odata idei pariale, pe carii unu altulu le scóte. Se intempla atunci ca combinatii de idei diferite au acelési sensu, si ca aceleasi cuvinte au in diferita guri, si adese in acelasi, acceptiuni cu totulu opuse. Acésta delicatetia, acésta fragesime naturala a subiectului, esige atentia cea mai staruítóre si cunoscinti'a adunca a tuturor partiloru din carii se compune sciinti'a. De vreme ce cuvintele carii servu a esprime o definitia matematica, potu se variedie, sensulu inse este aceleasi. Astfelu lini'a drépta se póte defini: urma unu punctu care se misca directamente catra altulu; séu inca drumulu celu mai scurtu de la unu punctu la altulu. Dar' in amendoua aceste easuri va fi cu neputinți'a a ne inșiela asupra naturei liniiloru carii se apropiu de acésta definitiá, séu carii se departediu. Dar' nu este totu atatu de usioru candu este vorba de a defini o gandire intréga; dificultatea cresce si mai multu pentru sciintiele mai pușinu esacte, si adunje la culmea ei de cate ori voim se definim pe cele morale si politice.

Se nu confundamu definitia cu descrierea. Este altu ceva a simti séu esprima, si a concipe séu defini. Daca adesea este greu de a inbraca o singura gandire cu o frasa, cu o expresiune justa, séu cu o formula cuviintiósa, dificultatea este multu mai mare candu este vorba de a cuprinde, in o singura formula, unu totu vastu de idei si de fapte. Si nu trebe se ne miramu de a vedea cá multi scriitori nu isbuteseu in acést'a sarcina, in acést'a lucrare.

Adesea barbatii de sciintie s'au multiamitu cu a da nisce simple descrieri, nisce caracterisari negative, séu nisce definitii nominale. Asie, celebrulu metafisicu Wolf dise ca: „Filosofi'a este sciintia posibilului, atatu precatu este posibilu“ expresiune privita ca o mare descoperire, dar' carea nu póte figura cá o adeverata definitia. — D-nu Bichatu, unulu din cei mai mari fisiologi, defini viéti'a cu urmatórele cuvinte: „complectulu causeloru, care impediica mórtea.“

Daca amu strabate definitiile tuturoru sciintieloru, arteloru, cuvinteloru, ne vomu puté incredinti'a ca afara din cele matematice si puține din cele date sciintieloru naturale, cealalte sunt, séu nisce simple

descriptiuni, s'eu nisce caracterisatii negative, s'eu, daca figura cá definitiuni, ele sunt departe de a fi esacte si complete.

Nu este mai nici o sciintia carea se se p'ota lauda ca poseda o nomenclatura inconstanta. Cate disidentimente (deosebiri de pareri, de idei) nu s'au produsu chiaru in chimia de la Lavoisier, organizatorulu ei, si pana in dilele n'ostre? Afara de unele din sciintiele naturale, este óre ver' una din cele morale si politice, chiaru din cele mai 'naintate, carea se fi ajunsu a da o definiti'a ficsa si nenegabila principalelor sale elemente? Cine nu scia ca jurispru. entia' cautá inca o definitia pentru dreptulu, estetica pentru frumusu? Se dicemu sciintiei dreptulu s'eu filosofiei se se definésca: o suta de scoli diferite, o suta de pareri, s'eu mai bine, cati scriitori, mai atata definitii. Virtute, moralitate, ecuitate, caritate, sunt, fara indoie'la, cuvinte rostite de t'ota lumea, din cele mai intrebuintate, si cu t'ote acestea opiniile asupra naturei actiunilor care trebuiescu se 'fia randuite, s'eu carii inbratisiedi'a fia-care din aceste frumóse denumiri, sunt fórt variate si in mare desacordu. Libertate, libertate civila, libertate politica, guvernul constitutional, scl., iau necontenitu semnificari deosebite intra manile diferitelor persoane si scapu cu chipulu acesta de la ori ce controlu.

Chiaru in sciintiele matematice vedemu definitii reputate cá bune, esacte, si cu t'ote acestea au partea lor cea slaba in aceia, ca concepturile fundamentale sunt departe de a fi definite in unu modu uniformu si esactu. Geometria, carea se ocupa numai de spatiu, nu demonstra nici cumu ceea ce este spatiulu insusi. Mecanica, care definésce sciintia fortelor, arata ea óre intima natura a fortieru?!

Ei bine, cu t'ota acésta imperfectiune, sciintiele existu. Ar' fi, nu absurdu, ci imposibilu de a dice ca nu exista filosofia, dreptulu, estetica, chimia, fiinduca definitiile date acestor sciintie sunt necomplete. — Asemenea si clasificatiunile din sciintiele naturale, cu t'ote sciintiele, cu t'ota sagacitatea ce s'a consecratu, sunt anca atata de vage, de neotarite, in catu este cate odata fórt greu de a determina punctulu unde se opresce cutare genu, cutare spetia si de a nu declara individele.

Vediuramu catu de greuestea defini. De aceea, din caus'a de lips'a de bune, de complete definitii, se nu ne grabimu a pronuntia sentintia ca: ceea ce n'are definitiune, exista, s'eu se judecamu sciinti'a dupa de-

finitiunea ce are si carea p'ote fi gresita, ca-ci ar' fi intocmai cu a judeca o carte dupa primele sale pagini s'eu unu omu dupa hainele sale: de multe ori dimineti'a este norósa s'eu ploio'sa, iar restulu dilei cu unu ceru adiuriu si cu unu zefiru incantatoru si veselu.

Mai puçinu de catu sciintiele morale si politice, dar' mai multu de catu cele positive, economia politica are anca astadi grija de a 'si da o definitia esacta, satisfacátore si asupra careia toti adeptii sciintiei se se unésca, se vina in completa armonia. Cu t'ote acéstea sciintia economica nu este lipsita de definitii; are anca prea multe, dar' puçine sunt categorice si ceva indestulátore.

Mai 'nainte de a defila definitiile 'i s'a datu si de a face analis'a si critic'a lor, credu necesariu a spune cate-va cuvinte asupra causeru care au inpedicatu, cá economi'a politica se se desvolte si se fia bine definita. Acestea sunt doua: 1°, numele ei; 2-lea, confundarea ei cu o arta.

1. Sunt puçine sciintiele a le caroru numiri se fia cele mai proprii, dar' sunt multe carii au numiri improprii. Mai t'ote sciintiele au datu, din caus'a etimologiei numirei lor, nascere la nenumerate discutii, lupte, atacuri. Una escomunica pe alta: eróre si injustiti'a. Nu voescu a face parada de eruditi'a, nici dorescu a osteni pe patientulu cetitoru; de aceea nu voiu cita de catu doua esemple.

Asie fisic'a, dupa etimologi'a ei, ar' fi sciinti'a generala a naturei, precumu era in tempulu lui Aristotelu. Acésta inse, nu mai p'ote fi adevratu astadi, ca-ci fisica nu cuprinde in dominiulu ei, de si fórt intinsu, de catu numai unu numeru óre-care de fenomene naturale. — S'a disu asemenea despre chimia ca, definita dupa etimologia ei, ar' fi sciintia sucurilor; dar noi scimu astadi cá ea studi'a din norocire si altu ceva, iar nu numai sucurile si extractele si mai cu séma astadi candu tinde la apogeulu ei, prin aceea ca din analitica a ajunsu sintetica. Dar cu t'ote acésta imperfectibilitate de numiri, cu t'ota lipsa de unu botediu definitivu, aceste doua sciintie, precumu si altele multe au intimpinatu puçine dificultati, au avutu a sustiené puçine lupte pentru a fi primite la ospetiulu celor-lalte si pentru a se perfectiuna.

Nu fase inse totu atatu de usioru economiei politice de a fi recunoscuta cá sciintia, ba chiaru astadi se mai a'ia spirite destulu de luminate, dar

póte prea metafisice, carii se insielu a dice ca sciintia economica este o arta, séu o adunatura incompleta si fara ordinu de precepte si legi, si de reguli; astfeliu in catu o punu nu pe unu tieremu, ci pe o simpla linia, carea desparte art'a de sciintia.

Toti economistii afirnu astadi, si cu dreptu cumentu, ca numirea de economia politica nu este cea mai nemerita.

Senofonte dedese numirea de Crematistica la arta de a produce, si aceea de economia la art'a de a administra productele. In totu casulu inse, acésta vasta, folositorie si in dispensabila sciintia (econ. pol.) era, dupa cumu vedemu, inca in leganulu ei, era inca o arta. Cu timpulu, prin intinderea relatiilor intra ómeni si natii; prin desvoltarea comericiului, navigatiei, industriei, preceptele, bazele, radiiele unei sciintie, carea in secolulu alu XVIII era menita se atraga atentiunea Europei, a lumii intregi, ear in celu presinte si viitoru se devina unu mobile paternicu pentru prosperarea si inflorirea societatiei umane, incepura se iéssa la lumina, se prindia adunci rade-cini si se constituie o sciintia sub impropria numire de economia politica*).

(Va urma.)

Plangeri si consolari.

V.

Pana candu aceste tempuri, o tu mare Dumnedien.
Pana candu din malu in maluri se-si avente vasulu seu

Asta tiéra plangutóre,

Si prin valori spumatóre

Se legene'ntristata, cá si 'n venturi suav'a fióre?

Ah! speranti'a-mi se topesce, se incrudiesce dorulu meu.

Multe suave primavere pan'acumu au defloritu,

Multe dile de sperantia cá-aloru rose s'au palitu,

Si complangerile tele

Se renaltia pan' la stele

Dulce tiér'a mea frumósá, de suspine triste grele

Cá si crinulu pe su bruma fruntea ta s'a vesteditu.

*Οικος si νόμος, cas'a si lege, séu legile casei; πόλις, πολιτικός, πολιτεία, carii corespondu diceriloru: societato, socialu, socialismu.

Precumu dulcea séra 'ntinde a'ei bracie de rubinu

Si pe sinulu seu de rose sórele lu 'nvita linu

Si lu'ncinge cu amóre:

Astfeliu tiéra plangutóre

Tu destindi a' tale bracie si 'n accente rogutóre

Vrei se 'mbracisiezii lumin'a, daru comunu, cerescu,
divinu;

Dara paserile noptii, ce luminele 'ncungioru

Si-a' luminiloru fiantie nóptea mare le 'mpresoru

Te 'mpresóra si pre tine,

Si cerescile-ti suspine

Voru se'nnece, sparga'n venturi ale tale rugi divine:

Dar' lumin'a, ce-o 'ncungiórafuturi, arde arip'a loru.

VI.

Plangerile tale dina a tierii mele

N'au aflatu in seculi nici o mangaere

In acestu pamentu.

Anim'a ta trista rupta de dorere

Fost'a fericita retacindu prin stele

Séu diosu prin mormentu.

Venturi reversate cu teróre mare

Din ghiacióse pesteri crinii faגיעi tale

Tristi i-au vesteditu.

A pierdutu frumseti'a gratiile sale,

Sufletulu teu inte rencinsu de 'nfocare

Elu nu s'a recitu.

Si de ce tu dina faגיעa 'n lacremióre.

Pieptulu in suspine, sufletu 'n machuire

L'abati ne 'nctatu?

Dóra plangi p'acel'a, ce tu cu rapire

Elu numesci fiu dulce, si elu cu ardóre

Eternu te-a 'mbraciatu.

Oh! nu plange dina, lacrimile curma,

Unulu alu nostru sufletu si-a nóstra fiantia

Fost'au in trecutu,

Astfeliu si d'acumu 'n ori-ce suferintia!

Dar' ori cate techne sunt astadi in urma

Ca-ci or'a-a batutu!

Ar. Densusianu.

Redactoru respundietoru
Iacobu Muresianu.

Editionea: in tipograf'a lui
Ioanne Gött.